

M. KEMAL ATATÜRK VE CUMHURİYET DÖNEMİ MODASI*M. KEMAL ATATÜRK AND THE FASHION OF THE REPUBLICAN PERIOD***İrem KETMEN¹**

Moda ve Tekstil Tasarımcısı/Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarım Bölümü, iremketmen00@gmail.com,
ORCID: 0000 0002 9181 4370.

Ebru ÇORUH²

Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarım Bölümü, ecoruh@gantep.edu.tr, Gaziantep/Türkiye,
ORCID: 0000 0001 8039 828X.

ÖZET

Moda olgusu her çağda insanoğlunun kendini ifade etme yöntemi olarak görevini sürdürmüştür. Toplumun sosyolojik, psikolojik etkileriyle birleşmiş, yeniliklerin ve gelişmelerin üslubu olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, ileri görüşlülüğü yenilikçi yaklaşımlarıyla moda olgusunu vurgulamıştır. Giyim tarzını iletişim aracı olarak kullanmış, yeniliklere açık bir moda anlayışı geliştirmiştir. Cumhuriyet döneminde Türkiye’de moda gelişimini ve ulusal kimliği destekleyen modern bir yöntem izlemiştir. Ulusal kimlik inşasına katkı sağlayacak bu yöntem inkılaplar ile desteklenmiştir.

1931-1940 yılları arasında Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleşen kıyafet inkılabı sonrası Türk Moda’sının temelleri atılmış, Cumhuriyet dönemi modası şekillenmeye başlamıştır. Modern Türk devletinin giyim tarzı her anlamda estetik görünüm ile tarih ve sanat olgularını vurgulayarak rengarenk bir moda anlayışı ortaya çıkartmıştır.

Çalışmamızda Moda olgusunun etki alanları kapsamında toplumsal değişimlerde liderlerin rolü referans alınmış, araştırma yöntemi izlenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün moda anlayışı giyim-iletişim bağlantısı incelenmiştir. Cumhuriyet dönemi modasına yönelik yapılan uygulamalar derleme yöntemiyle anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk modası, Cumhuriyet dönemi modası, Moda.

ABSTRACT

The phenomenon of fashion has continued to serve as a method of self-expression of mankind in every age. It has been combined with the sociological and psychological effects of society and has been the style of innovations and developments.

Mustafa Kemal Ataturk emphasized the phenomenon of fashion with his innovative approaches to forward thinking. He used his clothing style as a means of communication and developed a fashion approach that is open to innovations. During the Republican period, it followed a modern method that promoted fashion development and national identity in Turkey. This method, which will contribute to the construction of national identity, has been supported by revolutions.

After the clothing inking under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk between 1931 and 1940, the foundations of Turkish Fashion were laid and the fashion of the Republican period began to take shape. The clothing style of the modern Turkish state has created a colorful fashion concept by emphasizing the aesthetic appearance and the facts of history and art in every sense.

In our study, the role of leaders in social changes within the scope of the domains of moda phenomenon was referenced and the research method was followed. Mustafa Kemal Atatürk's fashion sense clothing-communication connection was examined. The applications made for republican fashion are explained by compilation method.

Keywords: Atatürk fashion, Republican fashion, Fashion.

1. GİRİŞ

Moda, insanoğlunun var olduğu her dönemde etkisini yansıtan toplumsal bir olgudur. Toplumda iletişim tarzı, sosyal statü, ifade biçimi olarak tanımlanabilen moda; gelenek ve göreneklerin, düşünce yapılarının değiştiği dönemlerde devrim niteliğinde ilerleyen özgün bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

“Geleneksel toplum yapısında cemaat içerisinde örf ve adetler ön plandayken modern toplumlarda cemiyet içerisinde örf ve adetlerin yerini moda almıştır ve geleneğe karşı olan moda zamanla yeni örf ve adetlerin oluşmasını sağlayarak toplum yapısında köklü değişimlerin yaşanmasında aracı olmuştur” (Yağlı, 2013, s.12).

“Osmanlı Devleti giyim ve kuşamı, çok uluslu yapısının doğal bir sonucu olarak sosyal, ekonomik, dini bir ayrıştırma aracı ve kimlik belirleyici bir unsur olarak ele almıştır. Dolayısıyla kılık ve kıyafet, kişinin dinini, mesleğini, sahip olduğu statü ve hatta ait olduğu sosyal grubu gösteren bir araç haline gelmiştir” (Aysal, 2011, s.22).

Cumhuriyet Dönemi, savaş sonrası kurulan modern Türk Devletinde oluşturulan inkılaplar yeni Dünya düzenine uyum sağlar nitelikte geliştirilmiştir. 1. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bilimsel gelişmeler, teknolojik icatlar, iletişim, ulaşım ve haberleşmedeki yaygınlık, sanayileşme, ekonomideki büyük adımlar ve buna bağlı olarak yaşanan siyasi olaylar, yeni Dünya düzenini oluştururken gelenek ve düşünce yapısında değişimleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devletinin Tanzimat Döneminden süre gelen modernlik ile gelenekler arasında çatışan moda anlayışı Cumhuriyet Döneminde özgünleştirilmiş, sadeleşmiştir. Dünya toplumların da insanların yaşadığı bölgedeki liderleri rol aldığını söylemek mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk belirtilen durumun en güzel örneğidir. Sade, şık ve özgün seçimleriyle yeni kurulan Türk Devletine örnek olmuştur. Yenilikçi yapısı ve ileri görüşlülüğü ile moda olgusunun mesaj verme, iletişim özelliğini en güzel kullanan liderlerden biridir. Atatürk, İran Kralı'na verdiği yemekli bir davet sırasında frak giyer, koruma ve garsonların da frak giymesini ister. Frak giymek davetin sahibi olmayı sembolize etmektedir. Atatürk herkese frak giydirerek, “Bu devletin sahibi yalnız ben değil halktır” mesajını vermiştir. Dolayısıyla moda olgusunun iletişim yöntemini kullanmıştır. Aynı zamanda modanın Ulusal kimlik oluşturmaya yönelik katkısı olacağını düşünmüş, Çağdaş Türk modası ile milli moda unsurlarını oluşturmuştur. Bu doğrultuda yeni kurulan Türk Devletinin askeri üniformalarını ünlü Fransız tasarımcı Coco Chanel'e tasarlatmasıyla bilinmektedir. Türk Devletinin özgün yapısı, geleneklerinden ve tarihinden beslendiği kadar Çağdaş Dünya düzenine uyum sağlayabileceği yansıtılmıştır. Temelli atılan Türk Modası 1950 yıllarında Ulusal dergilerde adını duyurmaya başlamıştır.

1. Görsel: Coco Chanel'ın Tasarladığı Türk Üniformaları

Kaynak: <https://www.dunyabizim.com>

Mustafa Kemal Atatürk, Türk Devletine yönelik moda olgusunu yansıttığı kadar kendi içerisinde özenli şık ve oranlı giyimi benimsemiştir. Giyimiyle her zaman ön plana çıkmış, modernliğin sembolü haline gelmiştir. Moda olgusunda yeni yöntemleri araştırmış, kendi giyim şekli üzerinde uygulamıştır. Aksesuarlarını mesaj içerikli seçmiştir.

2. CUMHURİYET DÖNEMİ MODA KÜLTÜRÜ

Cumhuriyet Dönemi, her alanda yenilik ve inkıpların yapıldığı bir dönem olarak bilinmektedir. Yeni kurulan Türk Devletinin inşasının tamamlandığı bu dönem de sosyal, kültürel açıdan birçok gelişme yaşanmıştır. Ulusal kimliğin renkli yapısıyla oluşturulan modern devlet anlayışında moda alanında da yenilikler söz konusu olmuştur.

37

Toplumsal gelişmeler ve yeniliklerle ilerleyen yeni Türk Devletinin giyim ve kuşamı Cumhuriyetimizin ilanından sonra hızla değişmiştir. 1934 yılında temelleri atılan kıyafet inkılabıyla birlikte giyim kuşamda modanın temelleri atılmıştır.

2. Görsel: Cumhuriyet Dönemi Moda Kültürü

Kaynak: <https://www.dunyabizim.com>

“Mustafa Kemal Paşa, 27 Ağustos 1925 Perşembe günü İnebolu Türk Ocağı'nda giyim ve şapka üzerine ikinci konuşmasını gerçekleştirmiş ve uygar olma kavramına açıklık getirerek şunları söylemiştir:

“Bizim kıyafetimiz milli midir? (hayır sesleri)... Size iştirak ediyorum. Tabirimi mazur görünüz. Altı kaval üstü şişhane diye ifade olunabilecek bir kıyafet ne millidir ve ne de beynelmileldir. O halde kıyafetsiz bir millet olur mu arkadaşlar? (hayır, hayır katiyen sesleri). Çok kıymetli bir cevheri çamurla sıvayarak enzarı âleme göstermekte mana var mıdır?... Arkadaşlar, Turan kıyafetini araştırıp ihya eylemeye mahal yoktur. Medeni ve beynelmilel kıyafet bizim için çok cevherli, milletimiz için lâıyk bir kıyafettir. Onu iktisâ edeceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, yakalık, caket, ve bittabi bunların mütemimmimi olmak üzere başta siperi şemsi serpuş, bunu açık söylemek isterim. Bu serpuşun ismine şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi frak gibi... İşte şapkamız diyenler vardır. Onlara diyeyim ki çok gafilsiniz ve çok cahilsiniz...”(Saray ve Tosun, 2005, s.132).

3. Görsel: Cumhuriyet Dönemi Kadın Giyim Örneği

Kaynak: fibulasite.wordpress.com/2017/02/08/cumhuriyet-donemi-turkiyesinde-turk-kadini-ve-giyim/

“Çağdaş giyim ve kuşam uygar ulusların en doğal simgeleridir. Cumhuriyetin ilanından önce kılık kıyafet ve başlıkla ilgili çok çeşitli islahat girişimleri olmuş fakat eski ve yeninin bir arada kullanılması ve taassubun yenilikler üzerindeki gölgesi nedeniyle Türk halkı modern bir dış görünüme kavuşamamıştır. Atatürk, çağın gerisinde kalmış olan ve kendini yenileyemeyen ülkelerin ve toplumların nasıl sömürüldüklerine ve yok edildiklerine tanık olduğu için, var olmak ve yaşamak için modernleşmeyi ve kalkınmayı temel çözüm olarak görmüştür. Bu nedenle 1925 şapka ve 1934 kılık kıyafet inkılâpları ile Türk toplumu, eski kıyafetlerinden kurtularak modern bir görünüme kavuşmuştur. Şapka bir başlık olarak değil, hür fikir ve düşüncenin sembolü olarak kabul edilmiştir. Atatürk bu devrimle kafanın içindeki batıl inanışları söküp atmak istemiştir. Bununla birlikte toplumun kendini keşfetmesi ve kimliğini kaybetmemesi için de özen gösterilmiş ve ulusun tarihi ve dili temel dinamikler olarak kullanılmıştır”(Aysal, 2011, s.22).

“Cumhuriyetin ilanı ve buna bağlı olarak yapılan devrimler, geleneksel yapının el sanatlarında korunmasını sağlamış, ancak giysilerde oldukça farklı değişikliklere neden olmuştur. Dönemin getirmiş olduğu değişimlerin etkisi ile geleneksel kültürün etken olduğu giysilerin yerini dünya modasına göre biçimlenmiş yeni giyim tarzı almıştır” (Koç ve Koca, 2006, s.43).

Cumhuriyet Döneminde, yeni kurulan Türk Devletinin modern yapısını gösterme amacıyla modanın iletişim dalı kullanılmıştır. İstanbul Terzileri, Kız Enstitü Kurumları bu doğrultuda eğitim almaları ve araştırmaları desteklenmiştir. Cumhuriyet ve Kızılay baloları düzenlenmiş, Gece kostümlerinde kadınlar için vücudu saran uzun veya arka eteği uzun tuvaletler tasarlanmıştır. Erkekler de frak, takım elbise papyon kullanılmış, modern kıyafetlerin şıklık algısı oluşturulmuştur. Dolayısıyla Cumhuriyet şıklığının temsil edildiği balolarda Batı Ülkelerine modern Türk Devletinin moda anlayışı ve çağdaşlaşma süreci basın yoluyla yansıtılmıştır.

Memurların 1925 yılında modern giyimi temsil amacıyla başlayan moda kavramı Uluslararası sanatçıların giyimiyle yaygınlaşmış, Çağdaş Türk Modası gündelik giyimi moda olmuştur. 1950 yılların da dergiler de Türk modası sözcükleri kullanılmıştır.

Moda kültürü cumhuriyet döneminde sağlam temeller üzerine kurulmuş, Çağdaş Türk devletine dair ulusal kimlik içeren kıyafetler tasarlanmış, kullanılmıştır. Kadın figürler de günümüz de (straight) boru paça pantolon olarak hala kullanılan, dar kalça uzun bacak silüeti ile modern görünüme kavuşturulmuştur. Pililer, nervürler, nakış işlemleri, pul ve boncuklar ile süslenmiş, drape ve dikiş detayları kullanılmıştır. Renkler de Türk kadının doğal yapısı vurgulanmış, pastel tonlar kullanılmıştır. Bej, pembe renkler, empirme desenli ipekler ile tasarımlara feminen ve özgür bir hava yansıtılmıştır. Erkeklerde sade şıklık ön plana çıkartılmış, kumaş pantolonlar ceketler, frak ile siyah beyaz gri tonları vurgulanmıştır. Papyonlar, kravatlar, şapkalar, cep saatleri tamamlayıcı aksesuar olarak vurgulanmıştır.

4. Görsel: Cumhuriyet Dönemi Modern Giyim

Kaynak: <https://kadin.com/ataturk-un-isiginda-moda>

3. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE MODA KÜLTÜRÜ

“Medeni ve beynelmilel kıyafet, bizim için, çok cevherli milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz” sözleriyle çağdaş modayı vurgulayan Mustafa Kemal Atatürk sanat ve sanatçıya olan hürmetiyle giyimin sanat olduğunu vurgulamıştır. Çağdaş Türk Devletinde her alanda olduğu gibi moda alanında da rol model olmuştur. Stratejik savaş dehasının yanı sıra giyimi ve modayı stratejik iletişim aracı olarak kullanmıştır. Modayı izlemekten çok kendi modasını yaratmıştır. Kendi tasarladığı kıyafetleri Beyoğlu’ndaki iki terzi dikiyordu, çoraplarını da aldığı Alman ve Rum asıllı Ekonomides, frak ve smokinleri İsviçre’de bir terzinin elinden çıktığı bilinmektedir.

5. Görsel: Mustafa Kemal Atatürk Pelerini

Kaynak: onedio.com/haber/mustafa-kemal-ataturk-un-zamaninin-otesinde-bir-tarzin-sahibi-oldugunun-13-kaniti-784413.

Mustafa Kemal Atatürk, ilk sivil kıyafetini Erzurum Kongresi sırasında askeriyeden 1919 yılında, 8 Temmuz'u 9 Temmuz'a bağlayan gece istifa etti. Sivil giysisi olmadığı için, Erzurum Valisi Münir Bey'in tören kıyafetini ödünç alan Paşa, kalpağını da eski Bitlis valisi Mazhar Müfit (Kansu)'dan aldı. Bu kıyafeti, Sivas Kongresi'nde ve Ankara'da Meclis açılıncaya kadar giymiştir. Üniforma, resmi giyim kadar sivil giyimde de ulusallığı simgelemenin önemini yansıtmış, kendine ait çizgisi olan bir Türk Devletinin moda çizgisi de olmalıdır diye yansıtmıştır.

Günümüzde İtalyan stilinin örnek aldığı Atatürk, her zaman şık, sade, minimalist detaylar kullanmıştır. Akseuar tercihleriyle giysilerini canlandırmış, slim fit takımlar, dar paça kesimler, üste oturan gömlekler, ayak bileği hizasında pantolonlar, rugan ayakkabılar tercih etmiştir.

“Atatürk’ün tarzı Levon Kordonciyan’ın dedesiyle aynı ismi taşıyan dördüncü kuşak torunu anlatıyor; Mustafa Kemal Atatürk, her giydiği ceketin üzerine oturmasına yani slimfit olmasına dikkat eder. Boyunun uzun gösterilmesi için pantolonlarını bol kesim yaptırır. Muazzam bir moda bilgisine sahiptir. Standart dışına çıkılacak spor, takım elbise ve aksesuarlarda nasıl bir model istediğini dedeme çizerek anlatır. Yani isteklerinin çizimini kendi yapar. Stilisttir. Mesela böbrekleri rahatsız olduğu için sırtını sıcak tutsun diye çizdiği sırtı trikolu, önü kumaş bir yelek çizimi var ki dedem bu yeleği senelerce kendine bile dikti” (<https://www.yenicaggazetesi.com.tr>).

6. Görsel: Mustafa Kemal Atatürk Aksesuar Kullanımı

Kaynak: Yeniçağ gazetesi, [Mustafa Kemal Atatürk'ün İtalyanlara ilham veren şıklık sırları](#)

Her devire uygun kumaş seçimleriyle, ziyaret ettiği ülkelerin kıyafetlerini mesaj ve jest içerikli kullandığı bilinmektedir. Gömleklerinde ipek ve keten kumaş kullanmış, renk tercihlerini açık renkler üzerinde krem, bej tonlar tercih etmiştir. Yaka çeşitleri genellikle takma yaka olarak kullanmıştır. Gömleğinin koluna veya göğüs kısmına işlenen isminin baş harfini taşıyan armalar kullanmıştır. Aksesuar kullanımı özenli ölçü de kullanmıştır. Çorap jartiyeri tercih etmiş, bu sayede çorapları gözüktüğün de bile özenli ve intizamlı duruş sergilemiştir.

Takım elbiseleri; ceket, pantolon ve yelek olmak üzere üç ayrı parçadan oluştuğu bilinmektedir. Siyah rengin ağırlıklı kullanıldığı takımlarda köstekli saat ve mendil ile tamamlanmaktadır. Yün, saten, krep, keten ağırlıklı kumaşları yanı sıra jokey takımlarını tercih etmesiyle bilinmektedir. Smokin ve frakta beyaz papyon takmayı tercih etmiştir. Pelerin kullanımını ilk kez ön plana çıkartmıştır. Geleneksel ve modern moda algısını uyum içerisinde sergilemiştir.

7. Görsel: Mustafa Kemal Atatürk Giyim Tarzı

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/son-moda/ilham-veren-tarziyla-ataturk/>

SONUÇ

Moda olgusu insanoğlunun yaşam mücadelesinin her alanında farklı yöntemleri ile etkili olmuştur. Cumhuriyet Dönemi yeniliklerin ve modernleşmenin dönemi olarak bilinmektedir. Dolayısıyla moda olgusu cumhuriyet döneminde modernliği yansıtmaya, mesaj verme ve Ulusal kimlik oluşturma amacıyla kullanılmıştır. Yeni kurulan Türk devletinin kendine ait bir giyim çizgisinin olması hedeflenmiştir. Uygulanan inkılaplar ve düzenlemeler bu yönde Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde ilerlemiştir. Temelli atılan moda kavramı 1950 yıllarında Milli Türk Modası olarak uluslararası yayınlarda kendini göstermiştir. Günümüzde Cumhuriyet Dönemi modasında kullanılan detaylar, kesim ve aksesuarlar hala kullanılmaktadır. Çünkü Cumhuriyet Dönemi özgün Türk modasını oluşturmuş ve modanın kullanım alanını genişletmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk örnek bir lider olmasının yanı sıra sanata ve sanataçıya olan ilgisi, görselliğe verdiği önem, moda alanında da etkisini göstermiştir. Çağdaş giyimi, geleneksel unsurlar ile buluşmuş doğu-batı sentezlemesinin en güzel örneği olarak karşımıza çıkmıştır. Giyim tarzıyla günümüz de İtalyan tarzına ilham vermiştir. Kullandığı aksesuarları tamamlayıcı ve mesaj içerikli olarak yansıtmıştır. Pelerin kullanımı ile yeniliklere ve sıra dışı bakış açısını moda alanında da kullanmıştır.

KAYNAKÇA

AYSAL, N. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10(22), 3-32.

CEBESOY, Ali Fuat, Milli Mücadele Hatıraları, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953

DUMONT, Paul, Mustafa Kemal, Çev. Zeki Çelikkol, 2. B., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

KOÇ, F. Koca, E. "Türk İnsanın Cumhuriyet Dönemi ile Başlayan Giyim-Kuşamda Çağdaşlaşma Süreci" *Tekstil Maraton Dergisi*, Eylül-Ekim 2006, S. 86, s. 43.

KOCATÜRK, Utkan, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938), 2. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

KOÇU, Reşat Ekrem, Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara, 1967.

Mehmet Saray ve Hüseyin Tosun, Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s.s.132-133.

ORMANLAR, Ç. "Giyim Kuşam Modaları", 75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.42-91.

SEVİM, A., M. A. Tural, İ. Öztoprak, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mustafa-kemal-ataturkun-italyanlara-ilham-veren-siklik-sirlari-295243h.html>. (Erişim: 07.04.2021)

<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/son-moda/ilham-veren-tarziyla-ataturk/>

(Erişim: 07.04.2021)

<https://onedio.com/haber/mustafa-kemal-ataturk-un-zamaninin-otesinde-bir-tarzin-sahibi-oldugunun-13-kaniti-784413>.

(Erişim: 08.04.2021)

1. Görsel: <https://www.dunyabizim.com> (Erişim: 08.04.2021)

2. Görsel: <https://www.dunyabizim.com> (Erişim: 08.04.2021)

3. Görsel: <https://www.fibulasite.wordpress.com/2017/02/08/cumhuriyet-donemi-turkiyesinde-turk-kadini-ve-giyim/> (Erişim: 09.04.2021)
4. Görsel: <https://kadin.com/ataturk-un-isiginda-moda> (Erişim: 10.04.2021)
5. Görsel: <https://www.onedio.com/haber/mustafa-kemal-ataturk-un-zamaninin-otesinde-bir-tarzin-sahibi-oldugunun-13-kaniti-784413>. (Erişim: 10.04.2021)
6. Görsel: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mustafa-kemal-ataturkun-italyanlara-ilham-veren-siklik-sirlari-295243h.html>. (Erişim: 10.04.2021)
7. Görsel: <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/son-moda/ilham-veren-tarziyla-ataturk/>
(Erişim: 11.04.2021)